

อิทธิพลของพรหมที่มีต่อวรรณคดีไทยและวัฒนธรรมไทย

อิทธิพลของพรหมที่มีต่อวรรณคดีไทย

เรื่องราวของพรหมมีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย ทั้งพรหมของศาสนาพราหมณ์ และพรหมของศาสนาพุทธ หรือบางครั้งก็เป็นพรหมซึ่งมีลักษณะทั้งสองประการปะปนกันไป กล่าวโดยรูปแบบของการนำพรหมเข้ามาใช้อิทธิพลในวรรณคดีไทยมี 2 รูปแบบด้วยกัน คือ

1. นำพรหมมาเป็นตัวละคร หมายความว่าในวรรณคดีนั้นผู้แต่งใช้พรหมมาเป็นตัวละครสำคัญ หรือตัวประกอบก็ตาม จัดว่าเป็นรูปแบบของการใช้พรหมเป็นตัวละคร เช่น เรื่องรามเกียรติ์ เป็นต้น

2. เพียงแต่อ้างอิงถึงพรหม หมายความว่า วรรณคดีนั้นไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับตัวพรหม แต่อาจนำชื่อของพรหม คุณสมบัติของพรหม ที่อยู่ พาหนะ หรือสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพรหมมาอ้างอิง เพื่อประกอบเนื้อหาของวรรณคดีให้เด่น หรือเกิดสรวรรณคดีขึ้น เช่น นิราศนรินทร์ ของนายนรินทร์ชิเบศร์ และนิราศวัดเจ้าฟ้า ของสุนทรภู่ เป็นต้น

อิทธิพลของพรหมที่มีต่อวรรณคดีไทยนี้ จะได้อธิบายและพิจารณาไปตามลำดับยุคของวรรณคดี โดยเริ่มจาก ยุคสุโขทัย จนถึงยุครัตนโกสินทร์ ดังต่อไปนี้

ก. วรรณคดีสมัยสุโขทัย

วรรณคดีไทยในยุคนี้ที่ปรากฏมีอิทธิพลของพรหมชัดเจนก็คือ "ไตรภูมิพระร่วง" ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพญาลิไท กษัตริย์พระองค์หนึ่งในสมัยที่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เป็นพรหมแบบของพุทธศาสนา ซึ่งพระองค์ทรงเก็บเรื่องราวของพรหมเหล่านั้นมาจากข้อความในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาอื่นๆ อีกมากมายหลายเรื่อง พรหมที่มีอิทธิพลอยู่ในไตรภูมิพระร่วงเป็นไปในรูปแบบแรก คือ นำพรหมมาใช้เป็นตัวละครในเรื่อง เช่น กล่าวถึงความ เป็นอยู่ และคุณสมบัตินี้ของพรหมในรูปภูมิ และอรุณภูมิ อย่างละเอียด เช่น

"แต่พรหมชั้นต่ำทั้งหลายอันชื่อว่า พรหมปารีสัชชภูมินั้นลงมา
 เติงแผ่นดินนี้โดยไกลยิ่งนัก แม้วามีศลาก่อนหนึ่งเท่าปราสาท
 เหล็กอันชื่อว่า โลหปราสาท อันมีอยู่ในลังกาทวีปโพน แล้ว
 เอาทอกลงมาแต่ชั้นพรหมปารีสัชชานั้นนั้น แลมีโคของชกสักแห่ง
 หนึ่งเลย แม้วาคั้งนั้นก็โค 4 เดือน จึงถึงแผ่นดินเรา
 นี้ไซ้....."¹ เป็นต้น

ตัวอย่างที่ยกมานี้พรรณนาความเป็นมาของพรหมปารีสัชชา ซึ่งจัดเป็นรูปพรหม
 ชั้นต่ำสุดในรูปภูมิ

ข. วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา

วรรณคดีสมัยนี้ไม่ว่าสมัยอยุธยาตอนต้น ตอนกลาง หรือตอนปลาย มีอิทธิพลของ
 พรหมปรากฏอยู่โดยทั่วไป และมีอิทธิพลของพรหมทั้งในศาสนาพุทธ และพรหมของพราหมณ์
 ประปนกันไป รูปแบบที่นำมาใช้ คือ กล่าวถึงพรหมในรูปการอ้างอิงถึง ไม่มีการนำพรหมมา
 เป็นตัวละคร ดังเช่น ในลิลิตโองการแช่งน้ำว่า

"โอมไชยะไชโสหนสพรหมญาณ บานเคียรเกล้า เจ้าคลังบึงทอง ฃยของเหนือ
 ขุนหวน ทานรังถอดินกอฟา หนาจตุรทิศ ไทมิตรคามหากฤตาไกร
 อมตัยโลเกษ จงศรีศักดิ์ทาน พญาณปรมาธิเบศ ไทยครเรศสุรสิทธิพอ
 เสวยพรหมาทไชนอย ประถมบุณยกการคิเรก บูรพพพฐักร้อย กอมา"²

ตัวอย่างที่ยกมานี้ กล่าวถึงรูปร่างของพรหม คุณสมบัติและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
 กับพรหม เป็นการอ้างอิงถึงฐานะเทพผู้ศักดิ์สิทธิ์ ก่อนจะมีการคัมภีร์พัฒนาสัตยาต่อไป

¹ ญาณาลิโต, ไตรภูมิพระร่วง, หน้า 235 - 236.

² เป็ลื่อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทย, (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2513) หน้า 38.

ลักษณะเช่นนี้มีปรากฏในลิลิตยวนพ่ายอีก เช่น

อพรมพินธุปุร เมศเจ้า	จอมเมรุ มาศไฉ
ยี่เมศมารุกอร	อาศน์เภา
พรุณณิกุเพนทรา	สุรยเสพ
เรื่องรวีวารจา	แจมจันทร์
๐เอกาทศเทศสร้าง	เอาองค์
เป็นพระศรีสรรเพชญ์	ที่อ้าง
..... ¹

ตัวอย่างที่ยกมานี้ กล่าวถึงกษัตริย์ในขณะนั้น เป็นคุณพระศรีสรรเพชญ์ ประกอบด้วย
ชั้นถวายเทพทั้ง 11 องค์ ซึ่งมีพรหมเป็นองค์แรก เป็นเทารักษ์ของกษัตริย์ของท้าวสูงเสียด
เท่ากับเทพผู้เป็นใหญ่ทั้ง 11 องค์ รวมกัน

ในประวัติของศรีปราชญ์ กล่าวถึงศรีปราชญ์แต่งโคลงแฉ่งขึ้นแก่พระที่นั่ง
เกี่ยวกับเรื่องใครจะมีความโกลมากกว่ากัน ส่วนวนศรีปราชญ์ว่า

เรียนว่าภาเนตรถวน	ถั่งพรหุ
ปวงลัคว์วิบัติจุม	จอมมวณ
พระสุเมรุเปื่อยเปี้ยคม	ทบทาว ลงแตร
หากอกนิษฐพรหมวาย	ที่ไว้จึงถง ^๒

โคลงนี้เป็นลักษณะของพรหมในเทพทศกัศพา ซึ่งจักพรหมเป็นชั้นๆ อกนิษฐพรหม
เป็นชั้นสูงสุดของรูปพรหม เป็นการนำพรหมมาในรูปอย่างอื่น

¹ลิลิตยวนพ่าย, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515) พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 2

²ก.ศ. เวชยานนท์, ชีวิตและวรรณกรรมของศรีปราชญ์, (พระนคร : สำนักพิมพ์
บรรณาคาร, 2506) หน้า 49.

ในโคลงกำยวดลตรีปราชญ์ ตอนบรรยายเรื่องได้นำพรหมมาใช้ในรูปอ้างอิงว่า

"ศรีสิทธิวิวิธบรร นครคารชบ โกรพรหมรังสรรค์ สวรรค์แต่งแต้ม."¹

ค. วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์

วรรณคดีในยุคนี้นำพรหมมาใช้ทั้งในรูปเข้ามาเป็นตัวละคร และในรูปอ้างอิง
ถึงจะกล่าวต่อไปตามลำดับ ดังนี้

๑. การนำพรหมมาใช้เป็นตัวละคร วรรณคดีไทยที่ใช้พรหมเป็นตัวละคร
ในเรื่อง ในยุคนี้มีหลายเรื่องด้วยกัน เช่น

ก) รามเกียรติ์ รามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 1 มีการ
นำพรหมมาใช้เป็นตัวละครมากที่สุด มีลักษณะเป็นพรหมแบบพุทธปนพราหมณ์ คือ มีหลายองค์
เหมือนของพุทธศาสนา แต่มีอิทธิฤทธิ์ให้พรหรืออาวูชิแก่ใครก็ได้ เหมือนพรหมในศาสนา
พราหมณ์ เช่น

๑) สคบตีพรหม² อีกคล้ายสคบตีพรหมในวรรณคดีบาลี เป็นผู้
คำริจะให้เกาะลังกาเป็นเมืองยักษ์ที่มีเชื้อสายพรหม ไต่ลงไปหาท้าวสหมลิวันอันเป็นญาติกับ
ซึ่งอยู่ ณ ที่นั้น พร้อมกับลัชคารม และพรหมวิวารมากมาย ให้วิญญูพรหมซึ่งเป็นพรหม
ที่เป็นชาว สร้างเมืองขึ้นที่เขาชุกกาอาให้พระมหากษัตริย์ครองเมือง โดยตั้งชื่อใหม่ว่า
จตุรพักตร เป็นคชวงศ์ของกรุงลงกา ถึงบังวงศ์ของตศกัเรื้อจึงเป็นบางที่พรหม

๒) อสุรพรหม³ เป็นพรหมเทือกชาติยักษ์ ซึ่งเกาะ ไต่มาเพื่อตบะ
จนได้รับพร และลดจากพระแก้วมีฤทธิ์มาก หากคนเบียดเบียนร้อน จึงถูกท้าวอชิตบาลสังหาร

๓) บาลีวัคคพรหม⁴ เป็นพรหมที่มีความยุติธรรม ได้ทูลพระเจ้าว่า

¹ก.ศ. เวชยันท์, ชีวิตและวรรณกรรมของศรีปราชญ์, หน้า 1.

²พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, (ระชนกร :
ศิลปาบรรณาการ, 2510) หน้า 17.

³พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, หน้า 7.

⁴พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, หน้า 26.

ไม่ควรให้พรและคทาแก่สุรพรหมไปรังแกผู้อื่น พระศิวะจึงให้พรแก่มาลีวัคคพรหมให้มีความจาศักดิ์สิทธิ์ นำพระขรรค์และพรไปให้ท้าวอชบาล (วงศ์พระนารายณ์) เพื่ออาศัยมือท้าวอชบาลปราบอสุรพรหมอีกคอกหนึ่ง มาลีวัคคพรหมยังเป็นเพื่อนกับท้าวจตุรพักตร์ และท้าวอชบาลในขณะเดียวกันด้วย เมื่อทศกัณฐ์รบสู้พระรามไม่ได้ ได้ไปเชิญมาลีวัคคพรหมมาเพื่อจะอาศัยวาจาศักดิ์สิทธิ์ สบไปให้พระรามพ่ายแพ้ แต่มาลีวัคคพรหมมีความยุติธรรมไม่เข้าข้างทศกัณฐ์

4) พรหมอชคา¹ ให้หอกโมกขศักดิ์แก่กุ่มภรรยา แต่กุ่มภรรยาไม่นำหอกไปไว้กับตน คงฝากพรหมไว้ เมื่อตนเองจำใจต้องช่วยทศกัณฐ์จึงมาขอหอก แต่เมื่อตนไม่อยู่ในศีลสัตย์หอกจึงเป็นสนิม จนต้องทำพิธีลับใหม่และลับไม่สำเร็จก็ถูกทำลายพิธี

5) มหาพรหม² ให้ศรนาคบาท และพรแก่อินทรีชิตว่า หากหัวขาดตกดินจะเป็นไฟไหม้โลก ต้องเอาพานแว่นฟ้าจากพรหมโลกมารับ เมื่ออินทรีชิตหนีชมพู่พานต้องไปนำพานแว่นฟ้าจากมหาพรหมมารับศีรษะ ซึ่งถูกศรตกลงมา โลกจึงปลอดภัย

6) พรหมธาคา³ เป็นผู้ให้แวนวิเศษแก่ท้าวแสงอาทิตย์ แวนนี้ส่องให้เป็นไฟไหม้แก่ข้าศึกก็ได้ เมื่อท้าวแสงอาทิตย์จะมาช่วยทศกัณฐ์ พิเภกได้แนะนำให้พระรามส่งองคตไปนำเอาแวนวิเศษมาไว้เสียก่อนเพื่อความปลอดภัย องคตจึงแปลงเป็นพี่เลี้ยงของแสงอาทิตย์ไปหลอกเอาแวนดังกล่าวมาได้

พรหมในรามเกียรติ์บางองค์ก็ทรงคุณธรรม บางองค์ก็ไร้คุณธรรม บางองค์ก็ไม่ฉลาด หรือมีฤทธิ์เดชอะไรสัก เช่น พรหมธาคายังถูกองคตหลอกเอาแวนวิเศษไปได้เป็นคน

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, หน้า 1555.

²พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, หน้า 1555.

³พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, หน้า 120.

อนึ่งในรามเกียรติ์นอกจากจะใช้พรหมเป็นตัวละครในเรื่องแล้วยังมีการกล่าวอ้างถึงพรหมอีกมาก เช่น เมื่อหนุมานรบกับไมยราพ ได้แปลงร่างใหญ่โตเหยียบไมยราพไว้ ความตอนนั้นว่า

รูปนั้นใหญ่เท่าพรหมาน สูงตระหง่านคั่งหนึ่งสิงขร
พร้อมทั้งสี่พักตร์แปดกร สำแดงฤทธิ์รอนเกรียงไกร¹

นอกจากนั้นก็ยังมีทานคำกลอนประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ อีกมากที่นำพรหมไปใช้ทั้งเป็นตัวละคร และกล่าวอ้างอิง เช่น ในเรื่องกายเพชร กล่าวถึงฤๅษีที่มีตะบะแก่กล้าคนหนึ่ง ได้บิัสสาวะไว้ที่หญ้า นางเนื้อมากินหญ้าก็ตั้งครรภ์ และคลอดเป็นคนหน้าเนื้อ และบุตรบวชเป็นฤๅษีเช่นเดียวกับบิดา ฤๅษีผู้บุตรมีตะบะกล้าจนพระอิศวรกลัวว่าจะไปเป็นเทพที่มีฤทธิ์แย่งถิ่นฐานของตน จึงใช้นางฟามาทำลายตะบะ ภายหลังฤๅษีมีบุตรกับนางฟ้าแล้ว นางฟ้าก็พาบุตร (กายเพชร) ไปอยู่กับพระอิศวร ส่วนฤๅษีเสียใจเข้าฌานจนตัวตายไปเกิดเป็นพรหม²

จะเห็นว่าพรหมมีอิทธิพลอย่างสูงในวรรณคดีไทย โดยผู้ประพันธ์ต่างนำพรหมมาใช้เป็นตัวละคร หรือกล่าวอ้างอิงถึงเพิ่มเติมสรรพคุณให้แก่วรรณคดีของตน เท่าเทียมกับพระศิวะ พระวิษณุ พระอินทร์ และเทพอื่นๆ บางทีจะมากกว่าเทพองค์เสียอีก แสดงว่าไทยเรานั้นรับเอาอิทธิพลของพรหมในวรรณคดีบาลี และสันสกฤตมาใช้ในวรรณคดีไทยอย่างแพร่หลาย จนเป็นที่รู้จักกันทั่วไป

2. การนำพรหมมาใช้ในอ้างอิง อิทธิพลของพรหมในรูปนี้มีมากในยุคนี้

เช่น

ก) นิราศคามเสด็จทัพผ่าน่าน้อย นิราศเรื่องนี้เป็นบทประพันธ์ของพระยาตรัง โลกกล่าวถึงพรหมไว้หลายแห่ง เช่น

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, หน้า 1223.

² กายเพชร, (พระนคร : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ, 2491) เล่ม 1, หน้า 14 - 19.

โคมเจ้าจ๊กแหวกฟ้า	ฝากพรหม เมศุภา
เกรงจะชมนานาเมื้อ	แม่ไว้
จะฝากอิหฺวกรกรม	ไกรลาศ
ไพเราะครอเหล่าไท้	หัวแหง ¹

โคลงบทนี้เป็นลักษณะพรหมของพุทธศาสนา เพราะกล่าวถึงการเข้าอาบ และ
โมสนิใจในสตรีเพศ

อภัยหนึ่งกล่าวถึงพรหมของพราหมณ์ว่า	
ถ่วงวงแห้เหมเรศไท้	ธากา ทานา
ทรงวาคันท์ทัยเนาสรวง	เสรีสืบ
หวั่นพาลพนาจร	โคมจู
หงส์ไม่รู้คืบเข้า	ชายริง ²

บทนี้กล่าวถึงพรหมในศาสนาพราหมณ์ และหงส์เงาทะเลของพรหม ซึ่งเป็นที่รู้จัก
กันแพร่หลายในวรรณคดีไทย

๕) โคลงกวีโบราณ เป็นบทประพันธ์ของพระยาตรัง เช่นเดียวกับ
แต่มีไรพระยาตรังแต่งเอง หากแต่เก็บรวบรวมมาจากโคลงของกวีโบราณ ซึ่งปรากฏ
แต่โคลง ไม่ปรากฏผู้แต่ง

วิญญูฤๅษะเถลา	กรมี่สินธุ์ สมนุทธเฮย
นิทรปฤๅษางันดาสิน	คันทา
ธากาพาทานาญัน	คูโลก
เซญอ้ายเล็งทุกขธา	ราชร้างแรมสมร ³

¹เปลื้อง ถ. นกร, โคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง, (พระนกร :
โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2505) หน้า 79.

²เปลื้อง ถ. นกร, โคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง, หน้า 79.

³เปลื้อง ถ. นกร, โคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง, หน้า 9.

ศุภีศรี เนตร เรือง	เรื่องฤทธิ
พรหมเมศแมนธรวงสิทธิ์	สี่เกลาล
เชษฐพระประทมนิทร	เทื่อนาค
เสรีจสรราชทุกขเวา	รุงฟ้าดินขจร
สีหนาบบายหนา	กุคิน
ตรีเนตรลิมแลาวิล	แหล่งหลา
นารายณประทมลินธุ	นาคิน
สองโคกสามเจ้าฟ้า	บเอื้ออาศูร ¹
ศรีสวัสดิ์วิเศษไท	จักรี
พระบาทพระศรีทูล	ทามเกลา
บงกชกิงนาถ	พูนขอ
กมลาลนจอมเจ้าฟ้า	เกิดขึ้นจากบัว ²

พรหมตั้งกลาวในโคลงเหล่านี้มีลักษณะเป็นพรหมในศาสนาพรหมณ์ทั้งสิ้น

ก) <u>นิราศพระยาตรัง</u>	กลาวถึงพรหมไวหลายแห่ง เช่น
ฤทวยเทเวศไท	ขาคา ทานนา
เตรียกพัคตร์เจิมสมรมา	สุหลา
ตรีพัคตร์พระรักษา	สามโลก ฤาพอ
จึงอนงค์นุชหนา	หนึ่งทาเอินกู
เออองค์อมเรศท้าว	จครพัคตร์พอสา
โถมเจ้าฟงเขาวนัถ	โหญหนา
เยียวองค์ราชไตรจักร	จักเสนห์ บางพอ
ฝากแม่ใส่หีบฟ้า	ซ่อนไวทวีปพรหม ³

¹เปลื้อง ๗ นกร, โคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง, หน้า 9.

²เปลื้อง ๓ นกร, โคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง, หน้า 120.

³เปลื้อง ๑๖ นกร, โคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง, หน้า 72.

โคลงสองบทนี้ บทแรกกล่าวถึงพรหมของพราหมณ์ ซึ่งถือกันว่าเจิมหน้าคน หรือลิลิตชีวิตคนให้เกิดขึ้นในโลก ส่วนโคลงบทหลังมีลักษณะเป็นพรหมในพุทธศาสนา เห็นได้จากตอนที่ทวิปากนางไว้กับพรหมได้ เพราะพรหมไม่มีความรู้สึกสนใจสตรีเพศ

ง) นิราศวัดเจ้าฟ้า นิราศคำกลอนของสุนทรภู่ ก็มีถ้อยคำกล่าวถึงพรหม เหมือนกัน เช่น ในนิราศเรื่องนี้กล่าววว่า

ถึงบางพรหมพรหมนี้อยู่สี่พักตร์ คนประจักษ์แจ้งจิตทุกทีว่า¹

อันนี้ไม่อาจสันนิษฐานได้ว่า เป็นพรหมพราหมณ์ หรือพุทธ เพราะมีสี่พักตร์ และ ไม่ได้อธิบายรายละเอียดเพิ่มเติม

อิทธิพลของพรหมที่มีต่อศิลปกรรมของไทย

เมื่อพุทธศิลป์เริ่มเกิดขึ้นในประเทศอินเดียในสมัยรัชกาลของพระเจ้าอโศกมหาราชราวปลายพุทธศตวรรษที่ 3 ช่วงอินเดียยังไม่กล้าประดิษฐ์พระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ แต่ใช้สัญลักษณ์แทน เช่น ดอกบัวแหวนปางประดิษฐ์ ต้นโพธิ์แทนปางตรัสรู้ ชรรวมจักรและกวาง-หมอบแทนปางปฐมเทศนา และสลับแทนปางสมณิพพาน พระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์เริ่มมีขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 6 - 7 คือในศิลปะคันธารราฐตามแบบกรีกโรมันและแบบมถุราประดิษฐ์ตามแบบอินเดียแท้ จนกระทั่งในปัจจุบัน นักประวัติศาสตร์ยังคงโต้แย้งกันอยู่ว่า พระพุทธรูปแบบโคกศิลาประดิษฐ์ขึ้นก่อน อย่างไรก็ดีทั้งที่แถบแคว้นคันธาระ และเมืองมถุราในขณะนั้นก็กักอยู่ในอาณาจักรเดียวกัน คืออาณาจักรของพระเจ้ากนิษกะ มหาราชในราชวงศ์กุษาณ²

สำหรับศิลปกรรมของอินเดียที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยนั้น เป็นศิลปกรรมของอินเดียฝ่ายใต้ แบบอมราวตี และแบบคุปตะ ศิลปกรรมของอินเดียฝ่ายเหนือไม่ได้เข้ามา

¹ สุนทรภู่, วรรณกรรมนิราศของสุนทรภู่, (ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2514)

หน้า 57.

² ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, "พระพุทธรูปแบบมถุรา", สยามรัฐ (28 มีนาคม 2515) หน้า 3.

มีอิทธิพลในประเทศไทยเลย ถึงแม้ศิลปกรรมของอินเดียฝ่ายใดจะ เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทย แต่ก็ไม่ได้มามีอิทธิพลโดยตรง แต่จะเข้ามาโดยผ่านประเทศเขมรก่อน

พุทธศิลป์ในประเทศไทยนั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 9 แบบดังนี้คือ

1. แบบพระพุทธรูปหินศิลาทรายเก่า เราได้ค้นพบพระพุทธรูปแบบอมราวดี ซึ่งศักราชพุทธศตวรรษที่ 7 - ๘ ณ จังหวัดนครราชสีมา นอกจากนี้ยังค้นพบพระพุทธรูปแบบคุปตะที่พระปฐมเจดีย์ ซึ่งทำด้วยหินทรายแดง นิ่งตกในราวพุทธศตวรรษที่ 1๐ นอกจากนี้เรายังพบพระพุทธรูปแบบปาละอิทธิที่จังหวัดอุบลราชธานี

2. พุทธศิลป์แบบทวาราวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 16

3. พุทธศิลป์แบบศรีวิชัย ราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 1๘

4. พุทธศิลป์แบบลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 1๘

5. พุทธศิลป์แบบเชียงแสน แบ่งออกเป็น 2 รุ่น รุ่นแรกตั้งแต่ พ.ศ. 16๐๐ ลงมา รุ่นที่ 2 ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 ลงมา

6. พุทธศิลป์แบบสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษที่ 1๘ - 19

๗. พุทธศิลป์แบบอู่ทอง ราวพุทธศตวรรษที่ 17 หรือ 18 - 20

๘. พุทธศิลป์แบบอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 2๐ ถึง พ.ศ. 2๓1๐

๙. พุทธศิลป์แบบรัตนโกสินทร์ ราวพุทธศตวรรษที่ 2๐ - 25¹

ในพระพุทธรูปส่วนใหญ่เห็นว่า พระอินทร์ พระเวหน จะเข้ามาประกอบเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปของเรา ในพระพุทธรูปประวัติค่อนข้างสำคัญ หลายคอน เช่น ทวนที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาจากทรงทอระหับ พระอินทร์ก็เอาใจใส่ความลลายมาคิดทำอุปมาเปรียบเทียบกับโพธิสัตว์เป็นความเหิม จนได้ครัสรู้ และเมื่อครัสรู้แล้วก็ขอพระทัยที่จะสั่งลอนเวไนยสัตว์ พระส่งหมังกุฑมก็มากกราบทูลอาราธนาให้เทศน์โปรดเวไนยสัตว์ เมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จขึ้นไปเทศนาโปรดพุทธมารดาและสวรสัตว์ดาวดึงส์ แล้วก็เสด็จกลับลงมา ก็ถึงพระอินทร์และ-

¹ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรฯ.จิต ติตกุล, พุทธศิลป์ในประเทศไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์ระจันทร, 2503) หน้า 31 - 55.

พรหมตามลงมาส่งเสด็จ เรื่องเหล่านี้ทำให้เห็นว่า พระอินทร์กับพระพรหมมาเกี่ยวข้องกับ พระพุทธประวัติหลายตอน เมื่อเรากล่าวถึง พระพรหม เราก็นึกเห็นกันทันทีว่ามีสี่หน้า แม้ในวงการนาฏศิลป์ ก็มีชื่อท้าวมาแต่โบราณว่า "พรหมสี่หน้า"¹

เมื่อครูเขียน รูปปั้น รูปหล่อ และรูปแกะสลัก เช่น รูปเศียรพระพรหมใน นางสงกรานต์ประจำปี ก็เขียนเป็นพรหมสี่หน้า² พรหมในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีมากมาย หลายองค์ เป็นคนว่า สหัมบดีพรหม พกพรหม สนั่นกุมารพรหม แยกจากนั้นก็ยังมีรูปพรหม และอรูปพรหมอีกมากมาย แต่ก็ไม่มีการกล่าวว่า พรหมมีสี่หน้าสี่มือ

นายชนิด อยู่โพธิ์ ไค้กล่าวในหนังสือพรหมสี่หน้าว่า พระพรหมซึ่งสร้าง ประกอบพระพุทธรูปคู่กับพระอินทร์ในสมัยทวาราวดีนั้น ทำเป็นพรหมหน้าเดียวสองมือทั้งสิ้น โดยอ้างหลักฐานว่า

"พระพุทธรูปปางแสดงยมกปาฏิหาริย์ หรือเสด็จลงมาจากดาวดึงส์มีพระพรหม ถือแฉ่จามรี และกมณีธนู อยู่เบื้องขวาพระพุทธรองค์ พระอินทร์ถือวัชระและแฉ่จามรีอยู่- เบื้องซ้าย เป็นศิลาจำหลักสมัยทวาราวดี ไค้มาจากอำเภอดอกสำโรง จังหวัดลพบุรี ซึ่งปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ³

และยังกล่าวไว้ในอีกตอนหนึ่งว่า

"ในปี พ.ศ. 2507 กรมศิลปากร ไค้ส่งเจ้าหน้าที่ไปสำรวจโบราณสถาน ร่วมกับคอกเตอร์ควอริทรี เวลส์ นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ณ ตำบลหน้าอำเภอ อําเภอ- พยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ไค้พบโบราณวัตถุหลายอย่างเป็นศิลปะแบบสมัยทวาราวดี ไค้พบภาพปูนปั้นทำเป็นรูปคนซื่อก จึงถกเถียงกันว่าเป็นรูปอะไร ถ้าเป็นพระกาฬ นกนั้น

¹ชนิด อยู่โพธิ์, พรหมสี่หน้า, (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนก๊วยพร, 2509) หน้า 7.

²ชนิด อยู่โพธิ์, พรหมสี่หน้า, หน้า 7.

³ชนิด อยู่โพธิ์, พรหมสี่หน้า, หน้า 10.

ก็ควร เป็นนาคแตก ถ้าเป็นนาคแตกก็ควรทำเป็นปึกเล็กและกอสั้น แต่หากตัวนั้นกางปีกใหญ่ และคอยาว จึงเข้าใจว่าควร เป็นหงส์ แต่ถ้าเป็นตงส์คนที่ขอยุมนักก็ควร เป็นพระพรหม ไม่ใช่พระกาฬ แต่พระพรหมโดยจริงมีหน้าเกี้ยว"¹

เหตุผลที่ว่าพรหมมีที่หน้าขี้ไต้ไม่น่าจะมีปัญหา เพราะในพุทธศาสนาเทวดาที่ปรากฏอยู่กับน้ำเอวเทวดาของพราหมณ์มาตั้งแต่บัดนั้น ดังนั้นเมื่อพรหมในพราหมณ์มีสี่หน้า พรหมในพุทธก็คงจะมีสี่หน้าด้วย พุทธศาสนานำเอาธรรมและเทวดาที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตัวของแป้นผู้ศรัทธาว่าพระพุทธรูป และสาวก (เช่น เดียวกับศาสนาพราหมณ์ก็เอาพระพุทธรูปเจ้า เป็นปางพุทธาวตาร) เท่านั้น เราได้เปลี่ยนลักษณะและคุณสมบัติของเรตินหรือเทวดานี้ๆ ไม่

เป็นที่ทราบกันดีว่าพระพุทธรูปสมัยทวารวดีนั้นตกอยู่ระหว่าง พ.ศ. 1000-2000 และทำตามแบบพระพุทธรูปครั้งราชวงศ์คุปตะ (พ.ศ. 860-1042)² พุทธศิลป์รุ่นก่อนคุปตะนั้นไม่ได้ปรากฏขึ้นในเมืองไทย

คอกเตอร์ศิริวาม มูรติ กล่าวว่าในระหว่าง พ.ศ. 700 - 850 นั้น ได้มีการสร้างพระพรหมทำเป็นสี่หน้า สี่มือ กัน แต่ก็ยังไม่เคยพบรูปพระพรหมทำเป็นสี่หน้า และประติมากรรมที่สร้างขึ้นในสมัยต่อมา ก็คือสมัยคุปตะ ระหว่าง พ.ศ. 850 - 1150 คงจะได้มีการสร้างพระพรหมเป็นสี่หน้าสี่มือกันขึ้นแล้ว เพราะฉิบเฉิบในสมัยนั้นได้มีการฟื้นฟูทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์แข่งขันกัน เป็นการใหญ่ แม้ในลัทธิวรรณะกรรม เช่น คัมภีร์ปุราณะ ก็กล่าวกันว่าในสมัยคุปตะ มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการสร้างพระพรหมไว้ว่า

ลิเซ จุ จตุรมุขี เทว จตุรนาที สุเอกษณม

รตนกุลุผลสี่มุขตี ลัมภกูโรปรีสุถิตม

¹ เรื่องเกี้ยวกัน, หน้า 26.

² หวงบริบาลบุรีรักษ์, พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2503) หน้า 9.

³ ทัศนีย์ อัญไพศรี, พรหมสี่หน้า, หน้า 26 - 27

กฤษณาชินทร์ เคาร์	ศุกลำพร วิราชิตม
ทกษิณี วรรพ์ หสค์	ศุภรณย์สุรวรรณม
กมลชุตุธร วาม	ศุภณย์ สัมย์ สรุจา
พิภรณ์ จตุโร เวทาน	ปรตศุจาตย์ วินยเสศ
หส์ารุณี ลิเชศกุวาปี	กวจิจจ กมสาสนม
สรุภรณ์ สรวโลกาน	พรหมานัน ปรักลปะเยศ

นายช่างจิตรกรรม ควรเขียนรูปพรหมเทพให้มัสยิด มีพระพาหาแลดูงาม ประกอบด้วยรัตนกมล ทรงนั่ง เบื้องบนหญาคาอันยาวรองหนึ่งละมั่ง มีพระกายอันขาว ทรงพระพิสดารอันขาวสะอาด ทักขิณหัตถ์ประทานพร และใบ เบื้องทักษิณอีกหัตถ์หนึ่ง ทรงทัพพีอยู่ ฝ่ายวามหัตถ์ เบื้องซ้ายทรงพระน้ำเต้า และใบ เบื้องซ้ายอีกหัตถ์หนึ่ง ทรงทัพพี อันใช้สาคนยไสไปย้อย ควรวางพระเวททั้ง 4 ที่ถือไว้ในเบื้องหน้าแห่งพรหมนั้นด้วย แต่บางคราวควรเขียนเป็นพรหมเทพทรงหงส์ บางคราวควรเขียนพรหมมีดอกบัว เป็นอาสัย ควรกำหนดพรหมผู้รังสรรค์สรรพโลกไว้ (อย่างนี้) ¹

นอกจากคัมภีร์ พรหมปุราณะกล่าวถึงตำนานการสร้างพรหม ยังมีคัมภีร์ จตุรยุคจินตตามณี ซึ่งแต่งขึ้นไว้ระหว่าง พ.ศ. 1813-1823 มีคำแนะนำในการสร้างรูปพรหมไว้ว่า "ศิลปินผู้คงแก่เรียนควรทำรูปพระพรหมเป็นสี่หน้า สี่มือ"²

ดังนั้นจึงเป็นหลักฐานได้ว่ามีการสร้างพระพรหมเป็นสี่หน้าสี่มือกันแล้วตั้งแต่สมัยคุปตะ สำหรับศิลปกรรมชิ้นอื่นๆ ที่ค้นพบในประเทศไทยก็ล้วนแล้วแต่ทำเป็นพรหมสี่หน้าทั้งสิ้น เป็นคนว่า

จิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี และที่หน้าบันคานตะวันตก พระที่นั่งพุทธไศศวรรย์ ในพิพิธสถานแห่งชาติเกาะจำหลักเป็นรูปพระพรหมสี่หน้าสี่มือ แต่ที่

¹ชนิด อยู่โพธิ์, พรหมสี่หน้า, หน้า 27-28.

²ชนิด อยู่โพธิ์, พรหมสี่หน้า, หน้า 28.

นาประหลาดก็คือภาพเทพชุมนุมภายในฝาผนังพระที่นั่งองค์นั้นเขียนเป็นพระพรหมสี่หน้าสองมือ แต่ใน
ที่บางแห่งก็มีรูปพระพรหมสี่หน้า สี่มือ ซึ่งหงส์ นอกจากนี้ในวัดตระพังทองกลาง จังหวัดสุโขทัยก็มี
ภาพปูนปั้นนูนต่ำ มีรูปพระพุทธรองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ ด้านขวาพระพุทธรองค์ทำเป็นรูปพระ-
อินทร์ เชื้อฉัตรมีคันยาว ส่วนด้านซ้ายทำเป็นพระพรหมสี่หน้าเชื้อฉัตร เช่นเดียวกัน¹

แต่ตามที่นักปราชญ์ได้พิจารณาแบบศิลปะ และมีมือข้างสมัยทวารวดีแล้ว ทาบลงความ
เห็นว่า ศิลปกรรมสมัยทวารวดีของเราได้แบบอย่างหรืออิทธิพลจากศิลปะคุปตะ ซึ่งตกในราว
พุทธศตวรรษที่ 10² และศิลปกรรมสมัยทวารวดีของไทยเรานั้นอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 11-16³
เพราะฉะนั้นจึงเป็นไปได้ไม่ว่าศิลปกรรมสมัยทวารวดีของไทยจะมีอายุถอยหลังไปก่อนคุปตะ
ไปได้

ดังนั้นการที่นายธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวว่าพระพรหมที่สร้างขึ้นในสมัยทวารวดีนี้มี
หน้าเดียวสองมือ จึงน่าจะควรนำมาพิจารณาใหม่ เพราะรูปเทพสององค์ที่ยืนอยู่ 2 ข้างพระ-
พุทธรองค์นี้อาจเป็นพระโพธิสัตว์ที่ชื่อว่า วัชรปาณี กับ บัณฑปาณี ก็อาจเป็นไปได้ ในสมัยคุปตะนั้นมี
หลักฐานแน่นอนว่ามีการสร้างพระพรหมเป็นสี่หน้าสี่มือกันแล้ว ดังกล่าวข้างต้นเราอาจสรุปได้
ว่า พระพรหมที่สร้างขึ้นในประเทศไทยนั้นน่าจะมีสี่หน้า สี่มือ ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของ
พระพรหมสี่หน้าสี่มือในศาสนาพราหมณ์เข้าไปปะปนพรหมในศาสนาพุทธตั้งแต่สมัยการสร้างพระพุทธรูป
เป็นมนุษย์ตั้งแต่กรีกโรมัน หรือสมัยมกुरา หรือสมัยคุปตะ หรือก่อนคุปตะแล้วก็เป็นได้ ภายหลัง
ไทยก็ได้รับอิทธิพลการสร้างพระพรหมมีสี่หน้าสี่มืออีกต่อหนึ่ง

อิทธิพลของพรหมที่มีต่อความเชื่อถือและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทย

ถึงแม้พระพุทธรองค์ไม่เคยศรีถึงพระพรหมในฐานะเป็นผู้สร้างเลย แต่คนไทยเราได้
ชื่อว่าถือพุทธถือไสย ด้วยเหตุนี้ เราจึงนับถือหรือบูชาเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ควบคู่กันไปด้วย
เป็นต้นว่านับถือพระพรหม พระอิศวร และพระนารายณ์ แต่ก้อยู่ในฐานะรองจากพระพุทธรเจ้า
คนไทยที่นับถือไสยศาสตร์ยังมีความเชื่อตามคติพราหมณ์ว่า พระพรหม -

¹ธนิต อยู่โพธิ์, พรหมสี่หน้า, หน้า 8-9.

²ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล, พุทธศิลป์ในประเทศไทย, หน้า 32.

³ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล, พุทธศิลป์ในประเทศไทย, หน้า 32.

เป็นผู้สร้างสรรพสัตว์และสรรพสิ่งทั้งมวล กับทั้งเป็นกำหนดชะตาชีวิตของบุคคลให้เป็นไปตามประสงค์ของพระพรหมผู้เป็นเจ้าอภิกว้ย

พรหมยังเข้ามามีบทบาทในประเพณีสงกรานต์ของไทยอีกด้วย เราจะเห็นรูปเกี๋ยรที่นางสงกรานต์หน้าออกแห่ เรื่องประเพณีสงกรานต์นี้ถือว่าเป็นประเพณีไทยประเพณีหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย เรื่องการแห่เกี๋ยรพระพรหมในวันสงกรานต์นั้นมีเรื่องเล่ากันอยู่ว่า

มหาเศรษฐีคนหนึ่งถูกนักเลงสุรากล่าวคำหยาบชา มหาเศรษฐีจึงถามว่า เราเป็นถึงมหาเศรษฐี เจ้าเป็นนักเลงสุรา ทำไมจึงบังอาจมากล่าวคำหยาบชา นักเลงสุรานั้นกลับตอบว่า ท่านเป็นถึงมหาเศรษฐีแต่หาประโยชน์อะไรไม่ได้ เพราะไม่มีบุตรชายสืบตระกูล มหาเศรษฐีเห็นควย จึงเอาชาวสารมาดางเจ็ดครั้งมาหุงบูชาพระไท้ พระไท้จึงไปเฝ้าพระอินทร์กราบทูลเรื่องราวทั้งหมดให้ทรงทราบ พระอินทร์จึงทรงส่งพระอมบาลเทพบุตรใหม่มาเกิด มหาเศรษฐีได้ปลูกปราสาทเจ็ดชั้นให้เป็นที่อยู่ของบุตรชาย ธรรมดาเป็นเด็กที่เฉลียวฉลาด เมื่อโตขึ้นก็เรียนพระเวททั้งสามจบ รวมทั้งสามารถเรียนรู้ภาษาสัตว์ได้ทุกภาษา วันหนึ่งท้าวมหาพรหมกบิลพรหมต้องการจะทดสอบความรู้ของพระอมบาล จึงเหาะจากพรหมโลกตรงมายังที่อยู่ของพระอมบาล ใ้คิดปัญหาถามพระอมบาล 3 ข้อ โดยให้พระอมบาลคิดเจ็ดวัน ถ้าคิดไม่ได้ก็จะตัดศีรษะเสีย แต่ถ้าตอบได้ตนก็จะตัดเศียรคนบูชาพระอมบาลเช่นกัน พระอมบาลใช้เวลาแก้ปัญหาถึง 6 วัน ก็ยังคิดไม่ได้ จึงแอบไปนอนใต้ต้นไม้ คิดว่าตนต้องถูกตัดศีรษะแน่นอน ขณะนั้นอนาคิอยู่ด้วย นกอินทรีสองตัวผิวเมี้ยก็คุยกัน บางนกก็ถามผิวว่า พรุ่งนี้เราจะกินอะไร เป็นอาหาร ผิวก็ตอบว่า พระอมบาลเพราะพรุ่งนี้พระอมบาลก็จะถูกตัดศีรษะในฐานะตอบปัญหา 3 ข้อของกบิลพรหมไม่ได้ นางนกจึงถามอีกว่า ปัญหานั้นมีว่าอย่างไร ผิวก็ตอบว่า กบิลพรหมใ้คิดปัญหาถามว่า เขาราคีอยู่ที่ไหน กลางวันราคีอยู่ที่ไหน เย็นราคีอยู่ที่ไหน บางนกก็ถามอีกว่า ปัญหา นั้นหมายความว่าอย่างไร นกอินทรีผู้เป็นผิวจึงตอบว่า เขาราคีอยู่ที่หน้า ดังนั้นจึงเอาน้ำล้างหน้าในเวลาเช้า กลางวันราคีอยู่ที่อก คนจึงเอาน้ำพรมอก เย็นราคีอยู่ที่เท้า คนจึงเอาน้ำล้างเท้า พระอมบาลได้ฟังคำเฉลยนั้นด้วยความยินดี จึงกลับมานควยความเบิกบาน รุ่งขึ้นกบิลพรหม

จึงมาทวงถามปัญหาด้วยธรรมดา เมื่อธรรมดาเคยได้ กบิลพรหมจึงยอมตั้งเกียรติยศของตน เพื่อบูชาธรรมดา เกียรติของกบิลพรหมถ้าตั้งไว้บนแผ่นดินไฟจะไหม้ทั่วโลกธาตุ ถ้าตั้งไว้ในอากาศไฟจะแล้ง ถ้าตั้งในมหาสมุทร ๆ ก็แห้ง จึงให้รักษาตั้งเจ็ดอันเป็นบาทบริจา ของพระอินทร์ เอาพานมารองรับเกียรติ แล้วตัดเกียรติในทางหมู่เบญจเป็นธิดาองค์ใหญ่ประตักธิน รอบเขาพระเมรุ 60 นาที แล้วเชิญประทับฐานไว้ในมณฑปอำพันขลุ่ยดีเขาไกรลาศ บูชา ด้วยเครื่องทิพย์ พระเวศสุกรรมกัณฐิทร โรงแก้วด้วยแก้ว เจ็ดประการ ชื่อ ภควดีให้เป็นที่ ชุมนุมเทวดา ครั้นถึงกำหนด 365 วัน โลกสมมุติว่าปีหนึ่งเป็นสงกรานต์ บางเทพธิดา ทั้งเจ้าจึงผลัดกันมาเสวยเสวยท้าวกบิลมหาพรหมออกแห่ประตักธินเขาพระเมรุทุกปี แล้วกลับไปเทวโลก^๑

ลักษณะของพรหมในประเพณีสงกรานต์ของไทยนั้น เป็นพรหมทั้งพราหมณ์ และ พุทธปนๆ กันอยู่ ลักษณะที่สังเกตเห็นได้เด่นชัดว่าเป็นพรหมแบบพราหมณ์ก็คือ เป็นพรหมที่มี ลูกเมียได้ เพราะปรากฏว่ากบิลพรหมองค์นี้มีธิดาถึงเจ็ดองค์ ซึ่งพรหมในวรรณคดีบ้าง เป็นโสดไม่มีลูกไม่มีเมีย แต่ทว่ามีส่วนเป็นพรหมบาลด้วย เพราะกล่าวว่ามี มหาพรหม- องค์หนึ่งชื่อว่ากบิลพรหม แสดงว่าพรหมต้องมีหลายองค์อันตรงกับลักษณะของวรรณคดี

พรหมยังเข้านามับทบาทในวงการนาฏศิลป์ไทยอีกด้วย เพราะเรามีตำรา- ทานึ่งว่า พรหมสี่หน้า ในวงการร้อยดอกไม้เราก็มีวงดอกไม้ชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า พวงมะหอก ซึ่งเพี้ยนมาจาก พรหมโหด ซึ่งแปลว่า ดอกไม้สำหรับบูชาพระพรหม ในวงการ หมักมวยของไทยก็มีตำรามวยท่าหนึ่งซึ่งเรียกว่า ท่าพรหมสี่หน้า ซึ่งเป็นท่าที่นักมวยรำ ไหว้ครูก่อนที่จะขึ้นชก มีท่าไหว้และท้าวาดดังนี้

อันดับแรกให้นักมวยนั่งคุกเข่าบพับมือปลายเท้าไปข้างขวา หลังเท้าขวา ทับเท้าซ้าย พนมมือเสมอออกวาราลาว่า "อุภาละ พรหมาธิปติ ประตักสิทิตุทธิ ปามัง

^๑พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, (พระนคร . สำนักพิมพ์บรรจุมงคล, 2513) หน้า 329 - 331.

จิ้งจั่ง จิ้งจั่ง กั้นตะคังโห่คู้พุทธะ มะอะอุ นโมพุทธายะ" แล้วกราบพระ 3 ครั้ง
 ยกมือสองข้างพนมมือระหว่างคิ้ว เงยหน้าพอสวมศรวร ลคมือลงพนมมือเสมอกออก แยกมือ
 ทั้งสองเหยียดไปข้างๆ ไน้มคิ้วไปข้างหน้า พร้อมกับเลือนมือมาข้างหน้าแตะพื้น ก้มศีรษะ
 ลงแบบกราบพระ แล้วทำเวียนตามลำคัมมาถึงาราม 3 ครั้ง ลูกขี้บยับทาตรง หันหน้า
 ไปทางคู้คู้สู ยกหมักขวาและซ้ายขึ้นควงเสมอระคัมคิ้ว พร้อมกับยกเทาขวางอขึ้นข้างหน้า
 ไปปลายเทาขวาไคระคัมกับเขาซ้าย ลคมือขวาลงมาแตะที่โคนขาพร้อมกับลคเทาขวาลง
 แตะพื้น มือซ้ายหงายฝ่ามือไปข้างหน้าขวางไประคัมกับคิ้ว ปลายหมักแนวเดียวกับคิ้วซ้าย
 เทาขวากระเถิบไปข้างหน้า เทาขวากระเถิบตาม 2 ครั้ง แล้วหยุด หมุนตัวกลับมาจาก
 หลัง ควงมือยกเทาซ้ายงอเขา (เช่นเดียวกับเทาขวา) ขึ้นข้างหน้าไปปลายเทาซ้าย-
 ไคระคัมกับเขาขวา ลคมือลงมาแตะที่โคนขาซ้ายพร้อมกับลคเทาซ้ายลงแตะพื้น มือขวา
 หงายฝ่ามือไปข้างหน้า ขวางไคระคัมกับคิ้ว ปลายหมักแนวเดียวกับคิ้วข้างขวา เทาซ้าย-
 กระเถิบไปข้างหน้า เทาขวากระเถิบตาม 3 ครั้ง แล้วหยุด แล้วหมุนตัวมาทางขวา
 และกลับตรงกันข้าม ส่วนวิธีเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วทั้งซ้ายและขวาทุกประการ ถ้าชิด
 เสนจะเป็นรูป 4 ทิศ และแล้ววาคาถากระทับเทา 3 ครั้ง ดังนี้ "นะจิ้งจั่ง นะจิ้งจั่ง
 นะจิ้งจั่ง" เสร็จพิธี¹

นอกจากนี้ก็มีกรก่อสร้างแบบไทยๆ ที่เรียกว่า "เครื่องสูง" ยังนิยมทำยอด
 อาคารสถานที่สำคัญ เช่น ราชวัง ปราสาท ทำให้เป็นรูปเทพพรหมสี่คาน เรียกว่า
 "พรหมพักตร์"²

ยังมีปรากฏในวรรณคดีไทยซึ่งเกี่ยวกับปราสาทราชวัง เช่น เรื่องรามเกียรติ์
 ในรัชกาลที่ 1 ตอนองคคสีอสาร ทศกัณฐ์ปะทะคารมกับองคค สีอองคคไม่ได้จึงให้สีเสนาจับ
 องคค แต่การณกลับปรากฏว่าสีเสนาสีอองคคไม่ได้ ถูกองคคจับไว้ได้ทั้ง 4 คน ดังข้อ

¹ เนื้อ สุกฤษณ์นาทร, คู่มือมวยไทย, (ธนบุรี: นวชาทการพิมพ์, 2511) หน้า 48-50.

² พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน, (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม), 2503) หน้า 640.

ความว่า

ก็กลองหงุดหงิดอากาศ	องอาจจับลี้ขันธ์
ดองเทาจับสองเสปี่	กรกระบีจับสองอสุรา
คั้งพระยาครุฑราชทูตจริงคี่	โถมจับบุษงค์คัวกลา
พาเหาะขึ้นบนเมฆา	ยังยกกองหาปราสาทชัย ฯ
พาดลงพร้อมกันตั้งคีตณ	พรหมพักตร์ก็โคโยไม่ทันไฉ
หัวขาดตัวขาดกลาดไป	ตกลงในพื้นวิอาฬี ฯ ¹

ในคำกลอนที่ยกมาข้างต้นกล่าวถึง "พรหมพักตร์" ปรากฏอยู่ คำนี้ก็คือยอดปราสาท
ของทศกัณฐ์ ไต่สร้าง เป็นรูปหน้าพรหม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹กรมวิธานกร, แบบเรียนภาษาไทย โคม 5 ชั้น ประถมปีที่ 7, (พระนคร :
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513) หน้า 167.